

КОСОВИЧ О.В.*(Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка)*

КРЕАТИВНА, ІМПРЕСИВНА ТА КОМУНІКАТИВНО-ЕМОТИВНА ФУНКЦІЇ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ

The article deals with notion occasional word that is source of expressiveness and mean of expansion of expressive and aesthetic language possibilities. Being a mean of influence occasionalism is aimed to fulfill communicative needs of the speaker (evaluation, expressing emotions and feelings, irony, creation of comic effect).

Key words: *an occasional unit, word formation, individual word-formation, meaning, expressiveness, emotiveness.*

Сьогодні внаслідок активного обміну інформацією з'являється чимало новотворів, які не зафіксовано у словниках. Безперечно, що появу новотворів зумовлено соціальними чинниками, а також пошуком словоформ, які сприятимуть і конденсованому вираженню думок, і найменуванню предметів та явищ. Естетична цінність таких новотворів визначається мистецтвом автора, його вмінням застосовувати яскраві і стилістично виправдані експресивні відтінки у тих чи інших словотвірних моделях.

Актуальність дослідження. Спроби впорядкувати способи okazional'nogo словотворення були зроблені О.Г. Ликовим, О.А. Земською, Н.А. Янко-Триницькою, І.С. Улухановим та ін. Сьогодні активно розробляються класифікації способів незузального словотворення. Намагання об'єднати кодифіковані слова та okazional'izmi, рідше неологізми, зроблено в роботі І.С. Улуханова "Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация" [Улуханов 1996, с. 197], де незузальні способи словотворення розглянуто не тільки як такі, що потенційно збільшують кількість словотвірних засобів, але й такі, що розширюють практично до безмежності словотвірну систему. Okazional'ni slova досліджували в різних аспектах, проте емоційність, експресивність таких новотворів предметом спеціального вивчення не була.

Об'єкт дослідження — okazional'izmi як окремих складник лексико-семантичної підсистеми мови.

Предмет — креативність, експресивність, емоційність okazional'izmів французької мови.

Основна мета — з'ясувати функції okazional'izmів в різножанрових текстах. Для реалізації мети необхідно розв'язати такі завдання: вивчити лінгвістичну літературу з проблеми дослідження, показати імпресивну, комунікативно-емотивну функції okazional'izmів.

Okazional'ni slova формуються для обслуговування певної мовленнєвої ситуації. Основна функція інновацій при цьому — емоційний вплив на реципієнта через незвичність їхнього змісту та зовнішньої форми. Прикладом слугують такі авторські новотвори: "Après la "bravitude" de Royal, la "fatitude"

de Sarkozy” (Libération, le 18 avril 2007). Тут лексема **bravitude** позначає поведінку хороброї людини (*brave* adj хоробрий + *attitude*, f поведінка), а новотвір **fatitude** — поведінку пихатої, зарозумілою людини (*fatuité*, f фатівство; самовдоволеність, зарозумілість, пиха + *attitude*, f поведінка). Можна стверджувати, що в наведених прикладах комбінація морфів чи їхніх елементів є достатньо прозорою, що дає змогу новоствореним словам набути певної прагматичної доцільності, хоча не стирається оказіональний характер лексем.

Чимало оказіоналізмів створюється внаслідок *образних* конотацій. У них можуть бути “приховані” епітети, метафори, порівняння: “*Je ne crois pas que ma centimidité ait constitué un obstacle à ma carrière politique. Elle a écarté de moi la méfiance des notables, et elle m’a valu la confiance des électeurs*” (Antoine Pinay, *Un français comme les autres*, p. 12). Словосполучення **centimidité** (*особлива риса індивідуума, який раптово втративши свою упевненість та мимовільність, відтепер є не більше, ніж старий франк*) утворено комбінацією наступних слів: *centime*, m 1) сантимет (0,01 франка) 2) старий франк (при великих числах) + *timidité*, f сором’язливість.

Підкреслимо таку особливість оказіональних слів, як *експресивність*. Експресивність оказіонального новотвору передбачено його природою: його формальна новизна порушує безперервність мовлення. “Ефект несподіванки” такого слова створює “напругу” сприйняття, відбувається актуалізація не тільки новотвору, але і тексту в цілому.

Серед таких оказіоналізмів зазначимо:

— превалювання розмовного стилістичного маркування новотворів, що створюється шляхом використання у ролі твірних слів нелітературного походження: а) молодіжного жаргону: **bravitude, handifférence**; б) комп’ютерного жаргону: **hackerism, intranet, silinet, renommage**; в) жаргону чиновників: **Messieurs les conditionneurs** (*conditionner*); г) з політичної лексики: **Ségolénitude, ségoléniste, intégrisme**.

— експлікацію оціночних ознак позитивного чи негативного відношення до того чи іншого явища, що позначається оказіоналізмом; до того ж позамовні чинники є домінуючими щодо виникнення негативної оцінки у новотворів (це стосується злочинної діяльності та осіб, які нею займаються): **maffiesque, bandwagonesque, intercriminels**.

— емотивність за рахунок димінутивних суфіксів, які використовують з метою створення “атмосфери” якогось почуття чи неважливої події; від нейтральних іменників в емоційно-експресивному відношенні іменників можна утворити похідні з оціночним значенням: **voiture, voiturette** — машина, машинка; **dent, dentette** — зуб, зубчик; **bébé, bébet** — дитина, дитинка.

Словотвірні моделі, під якими прийнято розуміти структурно-семантичні схеми побудови нового слова (Е. Ханпіра), природньо закріплюють за собою власне їм стилістичне забарвлення, адже, крім словотвірного, оказіональні новотвори мають також певне стилістичне значення. Щоб встановити стилістичне забарвлення оказіоналізмів, необхідно прийняти до уваги предметно-логічне та стилістичне значення словотвірної основи та афіксів.

Оказіональні одиниці, створені за мовними словотвірними моделями, так би мовити, “наслідують” це стилістичне забарвлення. Наприклад, оказіоналізмом суфікс **-ard** надає значення зневажливості (пор. словотворчі зразки: **bouclard**, m (*une personne irritante qui ferait bien de se taire*), **clonnard**, m (*terme péjoratif désignant un clone malpoli*), **Googeulard**, m, f (*personne en colère qui râle contre google ou contre les moteurs de recherches tout puissants*)).

Оказіональні утворення володіють потенційною можливістю брати участь у створенні комічного ефекту. Комічний ефект виникає завдяки навмисному порушенню прийнятого способу вираження, створення протиріччя між загальноприйнятою системою вираження і мовленнєвою номінацією. Традиційним комічним прийомом тут є каламбур. Прикладом слугує слово **terroirs-caisse** (L'actualité, le 15 mars 2005). Йдеться про вина Бордо, які продаються за надзвичайно високими цінами. Ефект насмішки міститься в лексемі **terroirs**, якою замінено перший компонент слова **tiroir-caisse** (висувний ящик-каса (у торговців)). Комічний ефект виникає внаслідок явища паронімії.

Отже, письменники творять оказіональні одиниці, що спричинює до виникнення паронімів. Ще одним прикладом цього слугує оказіоналізм **strate-a-gemmes** (Terry Pratchett, *Strate-a-gemmes*) — назва роману, в якому йдеться про дослідження поведінки людини на планеті, на якій є поклади дорогоцінних каменів. Це утворення є паронімом слова **stratagème** — хитрощі, стратагема. Відбувається комічне осмислення на основі асоціативного зіштовхування однакових за формою та різних за значенням слів.

Стилістичне використання експресивної афіксації можна проілюструвати прикладами з творів В. Пруста. Письменник створював яскраві визначення наро-щеньям експресивних префіксів і суфіксів до основи прикметників: **in fleurissable** (*in-* + *-able*), **incueillissable** (*in-* + *-able*), **léonardesque** (*-ard* + *-esque*). Не менш виразні і його оказіональні іменники: **mendéliste** (*mendél* + *-ise*), **odontalgiste** (*odontalgie* + *-iste*), **potinage** (*potin* + *-age*), **questation** (*questeur*), **supplicateur** (*vid supplication*), **transvertébration** (*trans-* + *vertèbre* + *-ion*), **suréminence** (*sur-* + *éminence*), **vibratilité** (*vibratile*) та ін. Письменники наших днів П'єр Мертенс, Ян Кефелек, Жерар де Кортанце, Лідія Сальвейр також цінують експресивні можливості словотвору: **innommie** — *un pays qu'on ne peut nommer, un pays ambigu qui résiste à toutes les identités* (Pierre Mertens, *Perasma*, p. 23); **carpasson** — *un mari ou une épouse sans réaction face aux brimades de son conjoint* (Yann Queffélec, *Le charme noir*, p. 27); **Melhüel** — *une espèce végétale imaginaire est construit à partir des prénoms des deux enfants du romancier, Mélanie et Raphaël* (Gérard de Cortanze, *Cyclone*, p. 10); **Wallettien** — *pour quiconque ignore les qualités d'esprit de son compagnon, Bernard Wallet, directeur des éditions Verticales* (Lydie Salvayre, *La conférence de Cintegabelle*, p. 34).

Така властивість розмовної мови, як потяг до гумору та кепкування, жарту та іронії знаходить своє відображення в новотворах за моделями, які не є властивими для літературної мови. “Мова, — як зазначає Ж.-М. Клінкенберг, — якщо вона є інстру-мент комунікації, вона так само служить для передачі почуттів і емоцій” [Klinkenberg 2001, p. 25].

Емоційність та невимушеність як один з основних ознак конотативної характеристики розмовної мови є наслідком того, що вже виробилася тенденція утворення на основі вже відомих слів нових значень, які володіють афективнішим наповненням. Значна кількість оказіональних телескопізмів, таких як *vénusine* ← (*Vénus* + *usine*) — jolie femme fabriquée en série, *jardîner* ← (*jardin* + *dîner*) — prendre dehors son repas du soir, *vulguerre* ← (*vulgaire* + *guerre*) — bataille entre grossiers, *parlêtre* ← (*parole* + *être*) — être de parole, *tumultrason* ← (*tumulte* + *ultrasons*) — tumulte d'ultrasons, donc non perceptible pour l'oreille humaine, *inconscieusement* ← (*inconscient* + *consciencieusement*) — de la manière inconsciente et consciente, *raisonnance* ← (*raisonner* + *brillance*) — quand la raison est si brillante qu'elle résonne dans tous les esprits характеризується жартівливо-гумористичним або грубувато-принизливим забарвленням, що є властивим саме для розмовних елементів; ось такі лексичні одиниці задовільняють соціальну потребу в лаконічних емоційно-експресивних словах: *sexpion* ← *sex* + *expion*, *bisonnage* ← *bison* + *sondage*, *jadistoire* ← *jadis* + *histoire*, *univerrou* ← *univers* + *verrou*, *assassinge* ← *assassin* + *singe*, *spomidable* ← *sport* + *formidable*, *solliloque* ← *solliciter* + *soliloque*.

Справедливо зазначав В. Матезіус що, “зазвичай, особливо в усному мовленні, обидва моменти — комунікативний і експресивний — тісно переплітаються. Основою конкретних висловлювань, проте, є в першу чергу комунікація, і якщо експресивне вираження стає рельєфнішим, то, все ж, воно не може бути нічим іншим, як формою, що виросла на основі усталеної комунікативної функції” [Матезіус 1967, с. 447]. Зауважимо, що комунікативна та експресивна функції телескопізмів переплітаються, проте одна одну не дублюють: *vidiot* ← *vidéo* + *idiot*, *télégumes* ← *télévision* + *légumes*, *bercaille* ← *berceau* + *caille*, *émissionnaire* ← *émission* + *missionnaire*.

Можна стверджувати, що експресивність — характерна риса оказіональних слів. Це їхня наскрізна ознака на відміну від узуальних слів. Для порівняння слово *accidentogène* (*une route accidentogène*) володіє більшою експресивністю, ніж семантично корелятивний йому прикметник *dangereuse*. Окрім цього, експресивність оказіоналізмів набуває інгерентного забарвлення (на відміну від адгерентної експресії тільки у певному контексті). Інгерентна експресія означає, що оказіональні слова експресивні за змістом, унаслідок особливостей своєї будови. Міра експресивності різних оказіональних слів неоднакова: що менше логіко-семантичних, структурних, формальних і семантичних порушень при утворенні оказіонального слова, то менше оказіональності (а, отже, й експресивності) міститься у цьому слові, і навпаки). Оказіональні слова, утворені за високопродуктивними словотвірними моделями, містять у собі слабкий заряд експресивності, емоційності і можуть наближатися до тієї межі, яка відділяє їх від неекспресивних слів, позбавлених емоційних, модальних, прагматичних, стилістичних та інших відтінків.

Семантична характеристика корпусу новотворів дає змогу відзначити, що серед них сильна тенденція до відображення явищ масового, суспільного, соціального спрямування: значно менше уваги приділено людині з її

внутрішнім світом, емоціями, фізичними і психологічними характеристиками, більше — людині як соціальній істоті (носію поглядів, виразнику ідеалів, виробнику речей, політичному діячеві — засновнику течій, економічному діячеві: *villeepiniste, villeepinien, chiraco-villeepiniste*). На першому плані okazіоналізмів позначення соціальних катаклізмів (*MacDomination* — Макпанування, *mitterandisme* — міттеранізм).

Отже, характерною особливістю okazіоналізмів є образність та семантична компресія, зумовлена великим емоційним зарядом атрибутів. Головним стимулом до появи okazіоналізмів є необхідність чи бажання індивіда по-особливому оцінити вчинок, дію співрозмовника або факт об'єктивної дійсності; висловити своє ставлення до такого вчинку чи факту в більш образній, виразній формі. Тому можна стверджувати, що okazіоналізми цілком залежать від багатства фантазії та світогляду автора. Вони здатні реалізувати безліч найнеймовірніших асоціацій.

Отже, okazіоналізми допомагають авторові влучно, логічно, емоційно або й асоціативно передати думку, відтворити стан, емоційне навантаження і акумулюють у собі семантичну чи позамовну інформації. Крім того, okazіоналізми певною мірою допомагають простежити текстові асоціативні зв'язки, відтворюють когнітивно-креативний рівень мовної особистості автора у процесі текстової діяльності.

Таким чином, okazіональні слова продукуються з наявних у системі мови словотвірних ресурсів, часто з порушенням законів нормативного словотворення. Порушення структурно-семантичної моделі слова надає okazіоналізму ту новизну і непередбачуваність, які служать засобом експресії. У результаті творення okazіоналізмів на перший план виходить емоційно-експресивне значення, тому вживання таких індивідуальних неологізмів задовольняє в першу чергу потребу письменника у особистому і творчому самовираженні, отже — вони виконують креативну функцію. Крім того, творячи незвичне, оригінальне слово, автор намагається впливати і на себе, викликати певну реакцію. Тому, okazіоналізми реалізують й імпресивну функцію (функцію впливу). Пов'язана з попередніми емотивна функція. Вона здатна відтворити почуття, емоції, психологічний стан автора. Найпростішими мовними засобами вираження емоцій людини є використання суфіксів оцінки або експресивно забарвлених афіксів.

Імпресивна функція okazіоналізмів, у свою чергу, нероздільно пов'язана з комунікативною та емотивною, оскільки передача інформації чи відтворення автором власних емоцій обов'язково поєднані з його прагненням так чи інакше вплинути на себе, створити певний настрій, закликати до дії. Тому okazіоналізми стають додатковим засобом експлікації певних вольових імпульсів автора та репрезентують його суб'єктивні враження, окреслюючи індивідуально-авторську мовленнєву систему відображення дійсності.

Література

Земская Е.А. Словообразование как деятельность. — М.: Наука, 1992. — 220 с. Изотов В.П., Панюшкин В.В. Неузальные способы словообразования.

Конспекты лекций к спецкурсу. — Орел, 1997. — 230 с. *Лыков А.Г.* Окказиональное слово как лексическая единица речи// Филологические науки. — 1971. — №5. — С.70-81. *Матезиус В.* О так называемом актуальном членении предложения// Пражский лингвистический кружок. — М.: Просвещение, 1967. — С. 239-245, С. 447. *Улуханов И.С.* Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. — М.: РАН Институт русского языка им. В. В. Виноградова, 1996. — 221 с. *Янко-Триницкая Н.А.* Окказиональное словообразование// Н.А. Янко-Триницкая. Словообразование в современном русском языке. — М.: Индрик, 2001 — С. 462-482. *Хантура Э.* Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании // Развитие словообразования современного русского языка. — М.: Наука. — С. 153-166. *Bauer L.* English Word-Formation. — Cambridge Univ. Press, 1983. — 296 p. *Klinkenberg J.-M.* La langue et le citoyen. — Paris: Puf, 2001. — 192 p. *Le Garde-mots:* [Электронный ресурс]. — Электрон.дан. і прогр. — Режим доступу: <http://blog.legardemots.fr>. *Le Monde.* — 2000, 2001, 2002, 2006: [Электронный ресурс]. — Электрон.дан. і прогр. — Режим доступу: <http://www.lemonde.fr>.

КОЧУБЕЙ В.Ю.

(Кіровоградський держ. пед. ун-т)

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

The article highlights the peculiarities of functioning of the politically correct vocabulary in English written speech. Political correctness is viewed as a cultural and behavioral phenomenon that manifests itself in such means of language expression that are not offensive or discriminative to different categories of population. Inclusive language is aimed at avoiding gender, ethnical and social stereotypes in English.

Key words: *political correctness, cultural and behavioral phenomenon, means of language expression, cultural diversity and multiculturalism, inclusive language, gender discrimination, ethnostereotypes.*

Розвиток і функціонування мови значною мірою зумовлені станом суспільства, а також процесами, які відбуваються в його соціально-економічному, політичному, культурному житті. Процеси лібералізації суспільного життя, розповсюдження ідей культурного плюралізму, визнання необхідності толерантного ставлення до різних верств населення спричинюють певну корекцію мовного коду. Політична коректність як культурно-поведінковий феномен втілюється в мовленні у підборі нових засобів мовного вираження, які б запобігали дискримінаційному, упередженому ставленню до людини залежно від її походження, статі, статусу, зовнішнього вигляду, уподобань, тощо.

Метою цієї статті є розкриття суті явища «політична коректність» у сучасному англomовному середовищі та визначення основних засобів вираження політичної коректності в англійському писемному мовленні на прикладі газетного стилю.